

ლგბტქ ადამიანთა სოციალური დაცვა და უსახლკარობის გამოწვევები

(რაოდენობრივი კვლევის შედეგები)

ადეკვატურ საცხოვრისზე წვდომის უფლება ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტის უფლების ნაწილია და ცენტრალური მნიშვნელობისაა ყველა სხვა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებებით სარგებლობისთვის.¹ სოციალური პრედიქტორიების გარდა, ადეკვატური საცხოვრისის საკითხთან მჭიდრო კავშირშია ძალადობა და სოციალური მოწყვლადობა, რომელიც ყველაზე ხელსაყრელ გარემოს ქმნის უსახლკარობისთვის. ძალადობა და დისკრიმინაცია, ხშირად, უსახლკარობის მიზეზიც არის და შედეგიც. შესაბამისად, მათ, ვინც ექვემდებარებიან დისკრიმინაციას რასის, საცხოვრებელი ადგილის, სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის, გენდერის, შეზღუდული შესაძლებლობის, სექსუალური ორიენტაციისა თუ გენდერული იდენტობის, ასაკის და სხვა ნიშნების გამო, უფრო მეტად ემუქრებათ უსახლკარობა.²

გლობალურად ჩატარებული კვლევები აჩვენებს, რომ ლექსბოსელი, გეი, ბისექსუალი, ტრანსგენდერი და ინტერსექსი ახალგაზრდები უსახლკარო ადამიანთა დიდ ნაწილს შეადგენენ და ექვემდებარებიან დამატებით სტიგმატიზაციასა და სოციალურ გარიყულობას თავიანთი ოჯახებისა და თემის მხრიდან, მეტად არიან ძალადობის რისკის ქვეშ და თავშესაფრებიც, ხშირად არ არის მათზე მორგებული.³

გაეროს სპეციალური მომხსენებლის მიხედვით, უსახლკარობა ინდივიდუალური გარემოებებისა და ფართო სისტემური ფაქტორების შედეგია. ადამიანის უფლებათა ჩარჩო კი ორივე მათგანს უნდა პასუხობდეს. უსახლკარობის მიმართ ადამიანის უფლებათა მიდგომა იაზრებს, რომ ის, შესაძლოა, დაკავშირებული იყოს ინდივიდუალურ დინამიკებთან, როგორიცაა ფსიქოსოციალური პრობლემები, სამუშაოს დაკარგვა და სხვა ფაქტორები, ისევე როგორც სახელმწიფოთა არაეფექტიანი მექანიზმები, რომლებიც ვერ პასუხობს ინდივიდთა უნიკალურ გარემოებებს მათი ღირსების პატივისცემითა და თანაგანცდით. ადამიანის უფლებათა მიდგომამ ასევე უნდა უპასუხოს უსახლკარობის ყოვლისმომცველ სტრუქტურულ მიზეზებს, რომლებიც განსხვავებულია ეროვნულ პოლიტიკებში, პროგრამებსა და კანონმდებლობაში, ისევე როგორც საერთაშორისო ფინანსურ და განვითარების შეთანხმებებში, რომელიც ხელს უწყობს და ქმნის უსახლკარობისთვის ნიადაგს.⁴

გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი მიიჩნევს, რომ საცხოვრისის უფლება არ უნდა განიხილებოდეს ვიწრო გაგებით, არამედ, უნდა გულისხმობდეს ნებისმიერ ადგილას უსაფრთხო, მშვიდობიან და ღირსეულ პირობებში ცხოვრების უფლების გარანტირებას.⁵ FEANTSA-ს (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) და უსახლკარობის ევროპული ობსერვატორიის მიერ შემუშავებული დეფინიციისა და ტიპოლოგიის/კლასიფიკაციის (ETHOS) მიხედვით, საცხოვრისის ცნებას სამი ძირითადი ფაქტორი განსაზღვრავს - **საცხოვრებელი სივრცის ფიზიკური, სოციალური და სამართლებრივი ასპექტები**. საცხოვრებელი სივრცის ფიზიკური განზომილება გულისხმობს პირობებს, რომლებიც იქ მცხოვრები ადამიანების საჭიროებების ადეკვატურია; საცხოვრისის **სოციალური** სივრცე განისაზღვრება როგორც უსაფრთხო და პრივატული გარემო, რომელიც სოციალური ურთიერთობების შესაძლებლობას იძლევა; საცხოვრებლის **სამართლებრივი**

¹ CESCR General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant).

² A/HRC/31/54, Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this context, 2015, პარა. 39.

³ A/HRC/31/54, პარა. 44.

⁴ A/HRC/31/54, პარა. 28.

⁵ ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS, Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, Miloon Kothari, 2005, პარა. 13.

განზომილება კი ამ სივრცის ფლობის სამართლებრივ გარანტიებს გულისხმობს. კვლევითი ლიტერატურის მიხედვით, ცალკეული პირობების გაუარესება, გარკვეული ელემენტების დანაკლისი ან ამ ხდომილებათა ერთობლიობა უსახლკარობისა და სათანადო საცხოვრისის არქონის მდგომარეობას განსაზღვრავს.⁶

საქართველოში არ არსებობს სტატისტიკური მონაცემები, რომლებიც უსახლკარობის მიზეზების გამოვლენის საშუალებას მოგვცემდა. შესაბამისად, შეუძლებელია ლგბტქ პირთა შორის უსახლკარობის გამოცდილების მასშტაბის ობიექტური კრიტერიუმებით შეფასება, რაც გულისხმობს, რომ სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს სოციალური დაცვის სისტემების იმგვარად ორგანიზება, რომ ის პასუხობდეს და იცავდეს ყველა სპეციფიკურ ჯგუფს, რომელიც დგას ან შესაძლოა დადგეს უსახლკარობის რისკის წინაშე.

EMC-ის რაოდენობრივმა კვლევამ პირველად აჩვენა ლგბტქ ჯგუფში სოციალური დაცვის სისტემებზე მისაწვდომობისა და უსახლკარობის გამოცდილებების ძირითადი ტენდენციები, რომლის მიხედვით შემდეგი ძირითადი მიგნებები გამოიკვეთა:

ძირითადი მიგნებები

- საცხოვრებელი სახლი პირად საკუთრებაში რესპონდენტების მხოლოდ 6.1%-ს აქვს.
- გამოკითხულთა 46.0%-ს თითქმის არასდროს უწევს საცხოვრებელი ადგილის ცვლილება, 30.7%-ს უფრო იშვიათად ვიდრე წელიწადში ერთხელ, 12.5%-ს წელიწადში დაახლოებით ერთხელ მაინც, ხოლო 9.9%-ს ყოველი 6 თვის ინტერვალში რამდენჯერმე უწევს საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა.
- რესპონდენტებს საცხოვრებელი ადგილის ცვლილება ყველაზე მეტად (არასტაბილური) ანაზღაურების ფაქტორის (28.6%) გამო უწევთ. რესპონდენტების 10.5%-მა საცხოვრებელი ადგილის ცვლილების მთავარ მიზეზად სახლის მფლობელის ჰომო/ტრანსფობიური დამოკიდებულება გამოყო, 9.5%-ის შემთხვევაში კი - მეზობლების ჰომო/ტრანსფობიური დამოკიდებულება.
- რესპონდენტების 20.9% ყოფილა უსახლკარობის რისკის წინაშე, ხოლო რესპონდენტების 13.4%-მა შეკითხვაზე პასუხის გაცემისგან თავი შეიკავა.
- უსახლკარობის გამოცდილების მქონე რესპონდენტთა (N=63) 70.1% ასეთ დროს მეგობართან ცხოვრობდა, 35.8% - ნათესავთან, ხოლო 26.1%-ს ქუჩაში უწევდა ცხოვრება.
- რესპონდენტების 44.8%-მა მიუთითა, რომ უსახლკარობის გამოცდილება კავშირში იყო მათ იდენტობასთან, 11.9% მიუთითებს ნაწილობრივ კავშირზე.
- უსახლკარობის გამოცდილების მქონე რესპონდენტთა (N=63) 58.1% უსახლკარობის გამომწვევ მიზეზად მიუთითებს, როგორც ფინანსური შემოსავლის არქონას, ასევე დაბალ შემოსავლებს. უსახლკარობის მიზეზად რესპონდენტების 43.5% -მა ოჯახის წევრებთან ქამინგაუთი დაასახელა. 41.9%-მა უსახლკარობის მიზეზად დაასახელა ოჯახის წევრების მხრიდან იდენტობის გამო ძალადობა.

როგორც კვლევა აჩვენებს, სოციალური დაცვა და უსახლკარობის რისკების პრევენცია ლგბტქ თემის წევრებისთვის არსებითი მნიშვნელობისაა. საქართველოში სოციალური დაცვის სისტემა არაეფექტურია და არ არის მორგებული კონკრეტულ პირთა საჭიროებებზე. სახელმწიფოს არასაკმარისად აქვს გააზრებული უსახლკარობის რისკების გამომწვევი ფაქტორები

⁶ Kate Amore, Michael Baker and Philippa Howden-Chapman, The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis, European Journal of Homelessness _ Volume 5, No. 2, December 2011.

საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფისთვის, რაც განაპირობებს სათანადო საცხოვრისზე უფლების დარღვევასა თუ მისი დარღვევის რისკის წარმოშობას.

კვლევის ფარგლებში რესპონდენტებმა შეაფასეს საცხოვრებელი ადგილით კმაყოფილება 5 ბალიან შკალაზე, სადაც 5 ნიშნავდა - კმაყოფილს, ხოლო 1 - უკმაყოფილოა. გამოკითხულთა 40.8% კმაყოფილია საკუთარი საცხოვრებელი ადგილით (11.6% - კმაყოფილი, 29.2% - უფრო კმაყოფილი, ვიდრე უკმაყოფილო), ხოლო 21.0% უკმაყოფილო (7.5% - უკმაყოფილო, 13.5% - უფრო უკმაყოფილო, ვიდრე კმაყოფილი). გამოკითხულთა 30.5% ნეიტრალურ პოზიციას აფიქსირებს და უჭირს რომელიმე პოზიციისკენ გადახრა. 7.5%-მა შეკითხვაზე პასუხის გაცემისგან თავი შეიკავა.

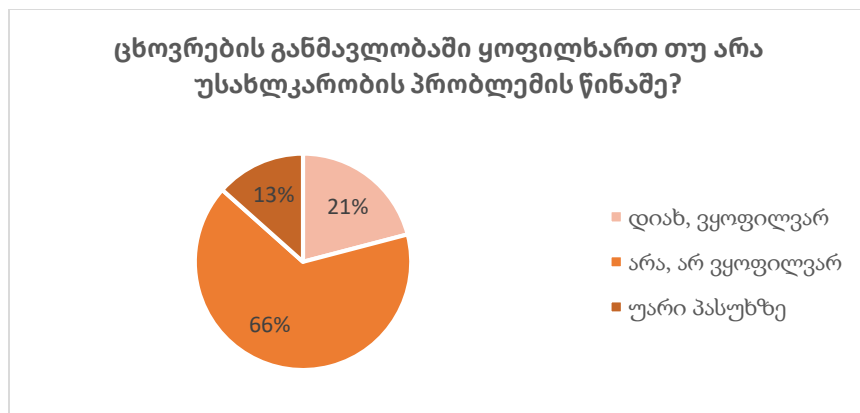
შემდეგ ეტაპზე რესპონდენტებმა უპასუხეს შეკითხვას, თუ ვის საკუთრებაში იყო მათი მიმდინარე საცხოვრებელი ადგილი. ამ მხრივ, რესპონდენტების თითქმის თანაბარი რაოდენობა მოხვდა ისეთ კატეგორიებში, როგორიცაა „საცხოვრებელი ადგილი ჩემი ოჯახის საკუთრებაშია“ (43.6%) და „საცხოვრებელი ადგილი გამქირავებლის საკუთრებაშია“ (42.3%). **რესპონდენტების მხოლოდ 6.1%-ის შემთხვევაშია საცხოვრებელი ადგილი მათ პირად საკუთრებაში.** 4.5% კი მეგობრის/ნაცნობის საკუთრებაში ცხოვრობს, 2.9%-მა მიუთითა, რომ აღნიშნული შეკითხვა მათ არ ეხებათ, ხოლო 0.6%-მა შეკითხვაზე პასუხის გაცემისგან თავი შეიკავა. საინტერესოა, რომ **გამოკითხულთაგან მხოლოდ 45.3%-მა აღნიშნა, რომ მომდევნო 10 წლის განმავლობაში შეძლებენ პირად საკუთრებაში ბინის შეძენას.**

საცხოვრებელი ადგილის ხშირად ცვლილება არსებით სტრესთან არის დაკავშირებული, თუმცა, უმეტესწილად ის გარემოებებით გამოწვეული აუცილებლობაა. ხშირად, ლგბტქ თემის წევრების სახლის ცვლილება მათ მიმართ არსებული ნეგატიური დამოკიდებულებების თავიდან არიდებისა თუ კონფიდენციალობის დარღვევის რისკის გამო უწევთ. წინამდებარე კვლევის ფარგლებში გამოკითხულთა 46.0%-ს თითქმის არასდროს უწევს საცხოვრებელი ადგილის ცვლილება, 30.7%-ს _ უფრო იშვიათად, ვიდრე წელიწადში ერთხელ, 12.5%-ს _ წელიწადში დაახლოებით ერთხელ მაინც, ხოლო 9.9%-ს ყოველი 6 თვის ინტერვალში რამდენჯერმე უწევს საცხოვრებელი ადგილის ცვლილება.

საცხოვრებელი ადგილის ხშირად ცვლილების მიზეზად ყველაზე მეტად დასახელდა **ცვალებადი (არასტაბილური) ანაზღაურების ფაქტორი (28.6%), შემდეგ კი სასწავლებლის/სამუშაო ადგილის მდებარეობის ფაქტორი (12.4%).** რესპონდენტების 10.5%-მა საცხოვრებელი ადგილის ცვლილების მთავარ მიზეზად **სახლის მფლობელის ჰომო/ტრანსფობიური დამოკიდებულება** გამოყო, დაახლოებით ამდენივე რესპონდენტმა 9.5%-მა **მეზობლების ჰომო/ტრანსფობიური დამოკიდებულება** აირჩია.

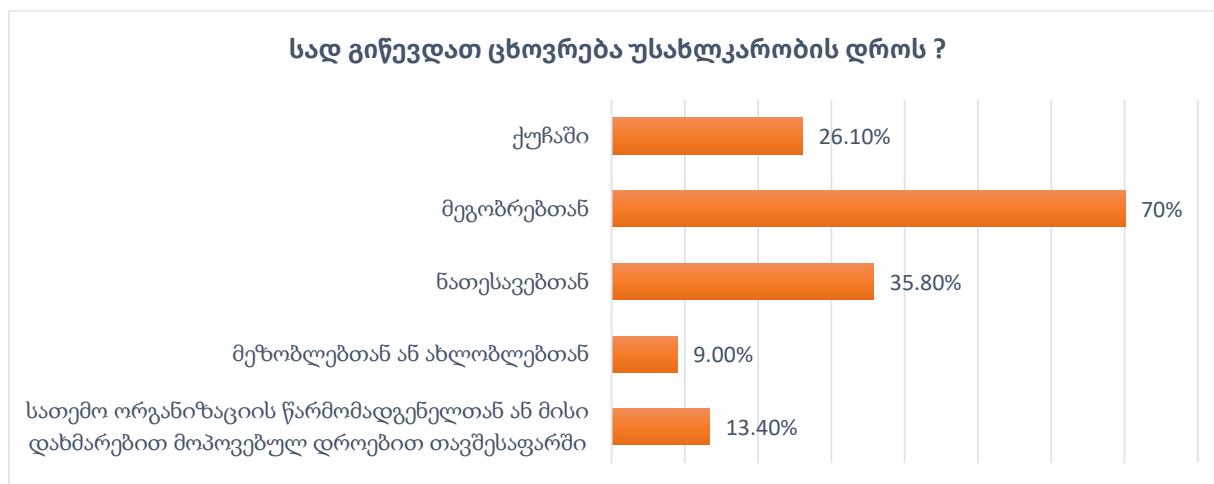
განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ შეკითხვაზე „**ცხოვრების განმავლობაში ყოფილხართ თუ არა უსახლკარობის პრობლემის წინაშე**“ რესპონდენტების 20.9%-მა მიუთითა, რომ იყო ასეთი პრობლემის წინაშე (N=63), ხოლო 65.6% მიუთითა, რომ არ ყოფილა. საყურადღებოა ისიც, რომ რესპონდენტების 13.4%-მა შეკითხვაზე პასუხის გაცემისგან თავი შეიკავა. **უსახლკარობის გამოცდილების მქონე რესპონდენტებიდან თითქმის ნახევარმა (47.8%) აღნიშნა, რომ უსახლკარობის პრობლემის წინაშე ბოლო 2 წლის განმავლობაში იმყოფებოდა.** იხილეთ დიაგრამა №1.

დიაგრამა №1. უსახლკარობის გამოცდილების მაჩვენებელი.

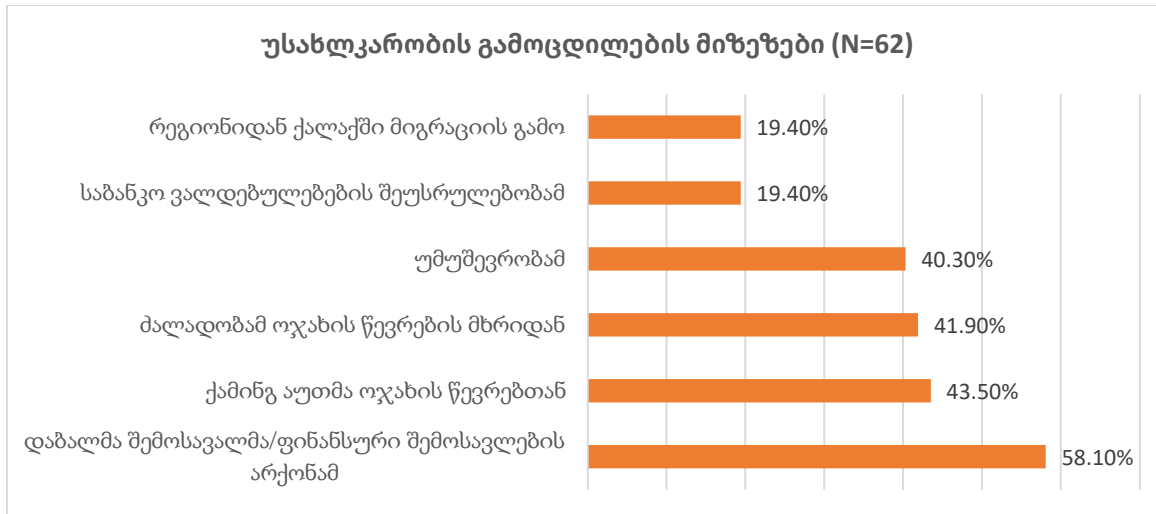
იმ რესპონდენტების 70.1%, რომლებსაც ჰქონიათ უსახლკარობის გამოცდილება (N=63), უსახლკარობის დროს მეგობართან ცხოვრობდა, 35.8% – ნათესავთან, ხოლო 26.1%-ს ქუჩაში უწევდა ცხოვრება. დეტალური განაწილება იხილეთ დიაგრამაზე №2.

დიაგრამა №2. უსახლკარობის დროს სად გიწევდათ ცხოვრება.

ყურადსადებია, რომ რესპონდენტების 44.8%-მა მიუთითა, რომ უსახლკარობის გამოცდილება კავშირში იყო მათ იდენტობასთან, 11.9% მიუთითებს ნაწილობრივ კავშირზე, ხოლო 43.3%-ის შემთხვევაში უსახლკარობის გამოცდილებას არ ჰქონია კავშირი მათ იდენტობასთან. ასევე, რესპონდენტების 58.1% უსახლკარობის გამომწვევ მიზეზად მიუთითებს, როგორც ფინანსური შემოსავლის არქონას, ასევე დაბალ შემოსავლებს. 43.5% კი ოჯახის წევრებთან ქამინგაუთის ფაქტორს გამოყოფს, 41.9%-მა კი ამგვარ ფაქტორად ოჯახის წევრების მხრიდან იდენტობით გამოწვეული ძალადობა დაასახელა. დეტალური განაწილება იხილეთ დიაგრამაზე №3.

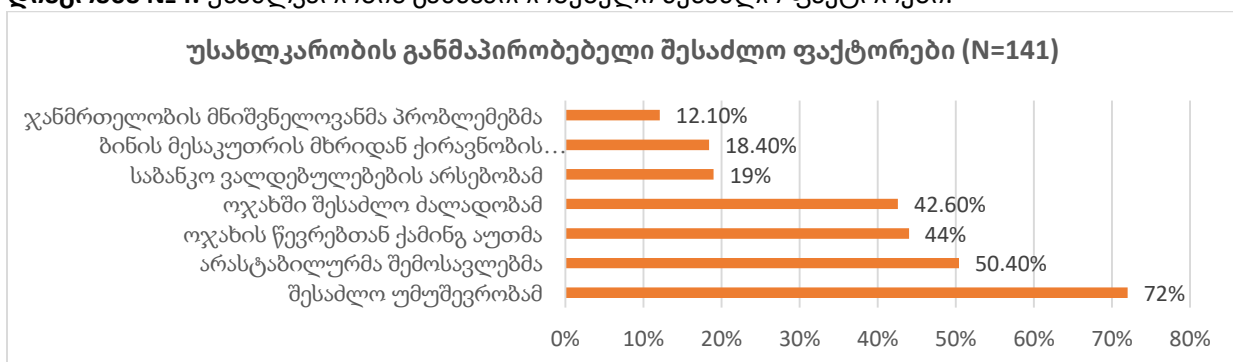
დიაგრამა №3. უსახლკარობის გამოცდილების მიზეზები.

უახლოესი 2-5 წლის განმავლობაში, რესპონდენტების 36.3% ფიქრობს, რომ შესაძლოა, აღმოჩნდეს უსახლკარობის პრობლემის წინაშე, ხოლო 52.5%-მა თქვა, რომ არ არის მოსალოდნელი ასეთი რისკის ქვეშ აღმოჩნდნენ, რესპონდენტების 11.2%-ს შეკითხვაზე გაუჭირდა პასუხის დაფიქსირება.

ის, თუ რამ შეიძლება განაპირობოს მომავალი 2-5 წლის განმავლობაში რესპონდენტების უსახლკარობის რისკის ქვეშ დადგომა, შეფასდა წინასწარგანსაზღვრული ფაქტორების მიხედვით. რესპონდენტების 72.0%-მა შესაძლო უმუშევრობა დაასახელა, ასევე, 50.4% უთითებს არასტაბილურ შემოსავალზე, 44.0%-ის აზრით, შესაძლო უსახლკარობა შეიძლება გამოიწვიოს ოჯახის წევრებთან ქამინგ აუთმა, ხოლო 42.6%-ის აზრით, შესაძლოა, ადგილი ჰქონდეს ოჯახში ძალადობას. დეტალური განაწილება იხილეთ დიაგრამაზე №4.

დიაგრამა №4. უსახლკარობის განმაპირობებელი შესაძლო ფაქტორები.

როგორც გამოკითხვამ აჩვენა, უსახლკარობის რისკები ღებტქ ადამიანთა დღის წესრიგში ხშირად დგება, მისი გამომწვევი ფაქტორები კი უკავშირდება ზოგად სოციალურ ფონს, და ასევე მათ იდენტობასთან დაკავშირებულ სტიგმასთან. სექსუალური ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის გამო ისინი ხშირად დგებიან ოჯახში ძალადობის ან მისი რისკის წინაშე, რაც ღებტქ ჯგუფის წევრებს აიძულებს, დატოვონ საცხოვრებელი ადგილი ან თავად ოჯახის წევრები აგდებენ სახლიდან. თუ უსახლკარობის დეფინიციას გავაფართოებთ და მას სოციალურ დატვირთვას მივცემთ, კიდევ უფრო ნათელი გახდება ის ფაქტი, რომ ისეთ შემთხვევაშიც, როდესაც თემის წევრები რჩებიან საკუთარ ოჯახებში თავშესაფრის არარსებობის გამო, მათ

საკუთარი იდენტობისა და გამოხატვის დათრგუნვა უწევთ, რაც ნიშნავს, რომ საცხოვრისის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია - უსაფრთხო სივრცე, კვლავ დარღვეულია.

შესაბამისად, უსახლკარობის რისკების შემცირებისა და პრევენციისთვის, სახელმწიფოს მხრიდან მრავალმხრივი ზომების მიღებს საჭიროებს, რომლებიც მორგებული უნდა იყოს უსახლკარობის გამომწვევ მიზეზებსა და თემის წევრების საჭიროებებზე.